

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

**XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA XORAZM VA
XIVADA ADABIY MUHIT: AN'ANALARNING DAVOMIYLIGI VA
YANGILANISH JARAYONLARI**

Yusufjon Djurabayev
pointnuqtai@outlook.com

Xorazm va uning markaziy shaharlaridan biri hisoblangan Xiva XIX asr oxiri – XX asr boshida o'zbek adabiyotining muhim adabiy markazlaridan biriga aylandi. Ushbu davr Xorazm va Xivada adabiy muhitning o'ziga xos yangi bosqichi sifatida namoyon bo'lib, bu davr adabiy jarayonlari, bir tomondan, mumtoz adabiy an'analarning izchil ravishda davom ettirilishi, ikkinchi tomondan esa ma'rifatchilik va jadidchilik harakatining ta'siri bilan yangilanib, mazmun va shakl jihatidan kengayishi bilan xarakterlanadi.

XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, Xorazm adabiy muhitida mumtoz she'riyat va nasr an'analari faol davom ettirilgan. Bunda, ayniqsa, Muhammad Rizo Ogahiyning (1809–1874) roli juda kattadir. Ogahiy ijodida nafaqat she'riyat, balki tarixiy asarlar, tarjima va tasavvufiy mavzular ham muhim o'rin egalladi. U fors tilidan ko'plab tarixiy va badiiy asarlarni o'zbek tiliga o'girib, Xorazm adabiy muhitining boyishiga katta hissa qo'shdi. Ogahiydan so'ng uning adabiy yo'lini davom ettirgan shoirlar Komil Xorazmiy, Munis Xorazmiy va Laffasiy kabilar bo'lib, ular mumtoz adabiyotning an'anaviy janrlari bo'lgan g'azal, ruboiy, muxammaslar yozishni davom ettirishdi. Ular ijodida tasavvuf, axloq va ilohiy ishq mavzulari asosiy o'rinni egallab, shu orqali an'anaviy she'riyatning izchil davomiyligi ta'minlandi.

Xorazm va Xivada XX asr boshlariga kelib, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar ta'sirida yangilanish jarayonlari ham boshlandi. Jumladan, Turkistonda jadidchilik harakatining paydo bo'lishi bu hududlardagi adabiy muhitni ham chetlab o'tmadi. Jadidchilik harakati adabiy muhitda ijtimoiy mazmunni kuchaytirib, milliy uyg'onish g'oyalari oldingi planga chiqardi. Abdurauf Fitrat, Bayoniy, Tabibiy, Shinosiy, Avaz O'tar kabi yangi avlod ijodkorlarining she'riyatida an'anaviy she'riyat shakllari saqlangan holda, mazmun jihatdan esa xalqning ijtimoiy hayoti, taraqqiyoti, ma'rifati va milliy uyg'onish masalalari o'ziga xos tarzda yoritildi. Ularning asarlarida jamiyatdagi kamchiliklarni tanqid qilish, xalqni ma'rifatli, savodli bo'lishga chaqirish asosiy mavzu bo'ldi.

Shu bilan bir vaqtda adabiy muhitning yana bir muhim jihati, bu davrda nasr va dramaturgiya sohalarining rivojlanishi edi. Xususan, XX asrning boshlariga kelib, Abdulla Avloniy, Hoji Muin, Muhammad Sharif Sofizoda kabi yozuvchi va dramaturglar tomonidan ijtimoiy mavzudagi nasriy asarlar va dramalar yaratila boshlandi. Bu asarlarda asosan ijtimoiy tengsizlik, savodsizlik, ayollar huquqlari, xalqning ma'naviy va madaniy taraqqiyoti masalalari ko'tarilib, jamiyatni ma'rifiy jihatdan isloh qilish g'oyalari ilgari

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

surildi. Shuningdek, bu davr adabiy muhiti uchun xos bo'lgan yana bir jihat, hayot voqeligini realistik tarzda aks ettirishga bo'lgan intilish edi.

Shu bilan birga, Xorazm va Xivada adabiy muhitni yanada faollashtirgan va rivojlantirgan yana bir muhim omil – bu davrda matbuot va nashriyot ishlarining yo'lga qo'yilishi bo'ldi. XIX asr oxirida paydo bo'lgan ilk gazetalardan «Xorazm axbori», «Xiva» kabi nashrlar adabiy muhokamalarning kuchayishiga, adabiy tanqid va bahslarning shakllanishiga sabab bo'ldi. Bu nashrlar orqali nafaqat adabiy asarlar, balki ijtimoiy-siyosiy mavzu va masalalar ham keng muhokama qilingan. Adabiy muhitdagi bu muhokamalar adabiy jarayonlarni jonlantirish bilan birga, yosh iste'dodlarning adabiyot maydoniga kirib kelishini ham tezlashtirgan.

Bu davrdagi yana bir muhim jihat – adabiy tanqid sohasining shakllanishi bo'ldi. Shu vaqtda adabiy muhokamalar va adabiy asarlarni tahlil qilish, baholash madaniyati paydo bo'la boshladi. Yosh adabiyotshunoslarning paydo bo'lishi va ularning ilmiy tadqiqotlari natijasida adabiy jarayonlarning nazariy asoslari ham kuchaya bordi. Shu yo'l bilan adabiy muhit nafaqat adabiy, balki madaniy-ma'rifiy taraqqiyotga ham jiddiy ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Xorazm va Xivadagi adabiy muhit mumtoz adabiy an'analarning davom ettirilishi va jadidchilik ta'sirida yangilanish jarayonlari uyg'unlashgan holda kechdi. Bu jarayon, o'z navbatida, keyingi adabiy avlodlarga meros qolib, o'zbek adabiyotining umumiy taraqqiyoti uchun muhim bosqich bo'lib xizmat qildi. Bu davrning adabiy muhitini chuqur o'rganish, undagi adabiy an'analarning uzluksizligi va yangilanish jarayonlarining o'ziga xosligini aniqlash, o'zbek adabiyotshunosligi uchun muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'XATI:

1. Khalimovich, O. N., Rasuljanovna, I. N., & Shakarovich, G. I. (2020). The Purpose and Outcome of Diplomatic Missions in the II-I Centuries Between Central Asia And China. *Journal of Critical Reviews*, 7(9), 126-128.
2. Rasuljanovna, I. N., & Rakhmonqulovich, K. N. (2020). Trade Relations Between Ancient Bacteria And China On The II-I BC. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(07), 47-51.
3. Educational Process. *Current Research Journal of Pedagogics* (2767-3278), 2(09), 35-37.
4. Ismatullayeva, N. R. (2022). POSSIBILITIES OF USING THE INTERACTIVE BOARD IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS.«. *O 'zbekiston-Xitoy: Tarixiy-Madaniy*, 77.

